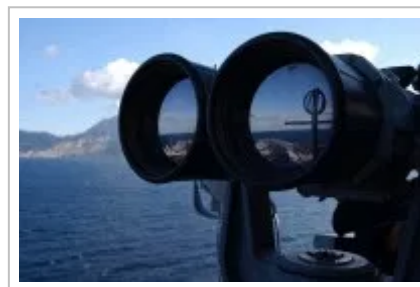

Přísná kritéria a nesplněná proroctví

Biblistika | 9.12.2015 @ 16.43

Obvyklým kritériem pravosti proroctví mělo ve Starém zákoně být jeho naplnění. Negativně je tento princip vyjádřen v Deuteronomiu (Dt 18,10–22), podle nějž Hospodin v Izraeli „povolá proroka jako je Mojžíš“, který „bude mluvit vše, co mu Hospodin přikáže“. Neautentičnost daného proroctví měla vyjít najevo tak, že se proroctví nesplní a je zde naznačeno, že takový prorok by měl zaplatit životem. Ten samý princip se opakuje u Jeremjáše a u Ezechiele (Jr 28,6–9; Ez 33,33). Toto přísné a logické kritérium se setkává se třemi principiálními zvláštnostmi.

(1) Podmíněnost proroctví. Některá proroctví, která u proroků čteme, se buď nestala vůbec, nebo se stala jinak. Příkladem budiž proroctví o Týru, které mělo být zničeno Nebúkadnezarem (Ez 26). Ten jej vskutku obléhal, avšak nebyl s to dobýt jeho ostrovní část. Město bylo zcela zničeno nikoli Nebúkadnezarem, ale až Alexandrem Velikým roku 332 př. Kr. Existují zajímavé pokusy o harmonizaci, jenž se snaží v Ezechielově proroctví spatřit dvojí zničení, z nichž jedno je částečné zničení předměstí a pobřežní části Týru za Nebúkadnezara II. (Ez 26,7–11) a druhé úplné zničení města včetně jeho ostrovní části za Alexandra Velikého (Ez 26,12–14). Teprve Alexandrovi se totiž povedlo „vyplenit majetek“ (Ez 26,12), který si Týřané schovali a chránili na ostrově¹. Ačkoli se toto vysvětlení snaží číst text pozorně a není zcela nepravděpodobné, otázkou zůstává, proč není Alexandr Veliký v textu uveden alespoň jako „jiný král“ a tudíž i jakým právem máme proroctví řezat ve dvě. Lepším klíčem k proroctví o Týru může být koncept podmíněnosti. Nebúkadnezar II. zničil pobřežní část města, ale když jeho lodě dorážely na část ostrovní, podmínky proroctví se změnily a Hospodin netrval na jeho dokonalém naplnění.

Podobné náznaky jakéhosi „vychýlení“ vidíme i u proroctví o pokojném konci králů Jóšijáše a Sidkijáše. Jóšijášovi bylo nejdříve prorokováno, že se „odebere do svého hrobu v pokoji“ (2Kr 22,19), zemřel však násilnou smrtí (2Kr 23,29). Logická kontradikce zde není, protože proroctví netvrdilo, že Jóšijáš zemře přirozeně. Celkový dojem z naplnění proroctví však při představě násilné smrti zůstává rozpačitý. Možná, že by bylo naplněno lépe, tj. bez nešťastného extempore, kdyby se Jóšijáš, jak se domníváme, nedal svést vidinou na obnovení politicky jednotného Izraele. Podobně Jeremiáš nejprve ujišťuje Sidkijáše, že zemře v pokoji (Jr 34) a pak informuje o tom, že byl oslepen a uvězněn (Jr 52). Ačkoli ani zde není logická kontradikce, protože Sidkijáš v Babylóně zřejmě zemřel přirozenou smrtí, sám pisatel knihy Jeremiáš chce možná říci, že Sidkijášovo odpirání Boží vůli ztrpčilo jeho konec. Můžeme zde dokonce spatřit jistou ironii, protože zatímco podle proroctví měl Sidkijáš „na vlastní oči“ vidět babylonského krále (Jr 34,3), v naplnění to byl právě tento král, který jej „oslepil“ (52,11).

Nejlepším příkladem změny kurzu proroctví budiž Jonáš. Ten nejprve prorokoval, že Ninive bude „vyvráceno“ za čtyřicet dní (Jon 3,4n), ale když Ninivští činili pokání, Hospodin změnil názor a „neučinil to“ (Jon 3,10). Pokud namítáte, že zde nešlo o proroctví, musím trvat na významu veršů 2–5, podle nichž poselství o zkáze opravdu bylo od Hospodina.

Z těchto příkladů plyne, že proroctví slouží ne samo sobě jako pevný vztah mezi předpovědí a naplněním, ale že slouží Božímu záměru, v jehož rámci se může dynamicky rozvinout nebo přesměrovat.

(2) Vzdálenost a recyklace. U některých proroctví vidíme, že ačkoli došlo k jejich naplnění, očekává se jejich další naplňování². Když například Šalomoun děkuje Hospodinu za Jeho dobrodiní, říká, že „Hospodin naplnil své slovo, které promluvil“ (1Kr 8,20) a o několik veršů dále prosí Hospodina, aby „zachoval svému otroku to, co mu řekl“ (2Kr 8,25). V obou případech se Šalomoun odkazuje na zaslíbení, která David obdržel pro své potomky (2S 7,12–16). Domníváme se, že pokud by Šalomoun pokládal proroctví za cosi, co se absolutně naplní v jednom okamžiku nebo za cosi, co se musí absolutně naplnit v budoucnu, neměl by potřebu prosit o budoucí naplnění.

Z pohledu Nového zákona je toto vícere plnění proroctví ještě patrnější. Ono slavné „dívka otěhotní, porodí syna a dá mu jméno Immanuel“ (Iz 7,14) je v původním kontextu nejspíše zamýšleno jako pouhý chronologický ukazatel na blízkost dobytí Samaří a nástupu Asyrské hrozby a Immanuel je okrajovou postavou, Izajášovým synem (Iz 8). Matouš však tuto okrajovou zmínku recykluje do nové podoby (Mt 1,23). Podobně když se u Ozeáše píše, že Bůh „z Egypta povolal svého syna“ (Mt 2,15; Oz 11,1b), dopouští se recyklace proroctví o Izraeli a jeho vyvedení z Egypta (Oz 11,1a). Jak této

Matoušově zvláštní hermeneutice rozumět? Jedině tak, že proroctví zde není absolutní vztah mezi bodem prorokování a bodem naplnění, ale cosi jako těžiště, které může být sdíleno třeba i několika událostmi.

Matouš neříká, že Iz 7,14 a Oz 11,1 se vztahovaly přímo na Krista. Když píše, že „dívka počne a porodí“, chce tím spíše říci, že právě tak, jako bylo Judsko za Izajáše postaveno před výzvou důvěřovat Bohu tváří v tvář syro-eframitské koalici (Severní království a aramejci v 8. stol.), právě tak stojí dnes Izrael před výzvou důvěřovat chudému Mesiáši z malého města. Kristus tak v onom původním proroctví i dle tohoto výkladu stále je, ale již ne jako prorokované fyzické dítě, které se mělo narodit, ale v symbolice jména Immanuel. Těžiště proroctví a jeho naplnění zde již nespočívá v historické lince mezi Izajášovým synem Immanuelem a narozením Ježíše, ale v paralele obou situací, v nichž je Judsko sužováno silným nepřítelem. Mesiánská dimenze Ozeáše 11,1 by zněla podobně, protože právě jako když si Hospodin zamiloval Izrael a vyvedl jej z Egypta, právě tak si Hospodin zamiloval Ježíše a vyvedl jej z mnohých nebezpečí při jeho narození.

Zdá se tedy, že naplnění proroctví je cosi zcela nestatického a že, jak bylo řečeno, vztah mezi proroctvím a naplněním je poddajný Božímu plánu spásy.

(3) Vaticinium ex eventu. Jedenáctá kapitola Daniele podává poměrně detailní historické panorama od vlády Kýra II. Velikého (6. stol.) až po vládu Antiocha IV. Epifana z dynastie Seleukovců (2. stol.). Toto samotné ohraničení je poněkud symbolické, protože zatímco první zmíněný povolil Židům návrat do vlasti a v otázce svobody náboženství praktikoval liberální politiku, druhý zmíněný se na Židech podepsal útlakem, zákazem výkonu Židovského náboženství a znesvěcením chrámu³. O Antiochovi se u Daniele píše, že „znesvětil svatyni“ (Da 11,31), že „si bude dělat, co se mu zlíbí“ (Da 11,36), dále že „nade vše vyvýší sebe“ (11,37), že přijde do Izraele (11,41), svůj hlavní stan postaví mezi mořem a Jeruzalémem, tam „dospěje až ke svému konci a nebude, kdo by mu pomohl“ (11,45) poté, co jej „poplaší zprávy z východu“ (Da 11,44). Antiochos IV. Epifanés, na nějž se toto proroctví zřejmě vztahuje, nezemřel v Palestině, ale při tažení v Médii. Opravdu znesvětil svatyni, opravdu se choval velmi arogantně a vyvýšil se na úroveň Boha (na své mince si nechal razit titul *Theos Epifanés*, tj. řec. „zjevený bůh“) a opravdu jej poplašily zprávy z východu, protože se odebral do Persie, aby upevnil své postavení, tam však náhle zemřel během vojenského tažení⁴.

Pro některé je tato nepřesnost příkladem takzvaného *vaticinia ex eventu*, tj. lat. „předpověď z události“. Pisatel Daniele 11 by tak de facto vytvořil historické panorama své minulosti s mírným přesahem do budoucnosti, kterou neznal. Pisatel možná předpokládal, že Antiochos padne v boji s Makabejskými povstanci, jejichž hnutí se během posledních let Antiochovy vlády formovalo. Tak se ale nestalo a Antiochos zemřel jinde. Okamžik, v němž proroctví přestane přesně odpovídat skutečnosti, je logicky záchytným bodem pro jeho datování a Daniel 11 by se tak datoval do 2. století př. Kr. Pokud by tomu bylo tak, nešlo by o neobvyklou věc. Historické dokumenty jako Ipuwerův papyrus⁵, Nefertino proroctví⁶ nebo Uručké proroctví, jsou příkladem čehosi podobného. Poslední zmíněné je sice psáno jako proroctví, ale pokládá se za autobiografii⁷. Jeho autor hovoří o „budoucnosti“, v níž bude následovat jedenáct králů. Některé z nich hodnotí jako dobré, jiné jako špatné. Desátý král podle proroctví zrenovuje Uručký chrám a převezme sochu Uručké ochranné bohyně z Babylóna. Jedenáctý král pak bude navždy vládnout světu „jako bohové“. Zdá se, že desátým králem je pravděpodobně Nebukadnezar II. (604–562 př. Kr.) a že všechny body proroctví jsou u něj přesné. Nebukadnezarův nástupce, dle proroctví jedenáctý král, však vládl pouhé dva roky byl zabit svým bratrancem. Zde se Uručké proroctví nenaplnilo přesně, což by mohlo být dobrým vodítkem pro dataci jeho skutečného sepsání⁸.

Pro jiné nepředstavuje Daniel 11 nepřesné proroctví o Antiochovi IV., ale spíše dějinné panorama, jehož část se teprve naplní. Gleason Archer pečlivě argumentuje ve prospěch takového výkladu, v němž je onou osobou, která „nade vše vyvýší sebe“, budoucí Antikrist⁹. Kniha Daniel je tak chápána spíše ve vztahu ke knize Zjevení než ve vztahu k místním událostem na starověkém Blízkém východě. Archer upozorňuje například na to, že Daniel 2–7 hovoří o čtyřech královstvích, z nichž Řecká říše (zde Seleukovská) byla teprve třetím. Pokud chápeme Daniele 11 na tomto pozadí, pak je zde opravdu dobrý důvod chápat i předpověď o „Opovrženihodném“ (Da 11,21) futuristicky.

Pro vysvětlení proroctví v Danieli 11 se nabízí i další možnosti. Opravdu z textu vyplývá, že měl Opovrženihodný zemřít v Palestině? Nevyplyvá. A co když bylo proroctví původně futuristické, ale některé jeho části reflektují edici z doby Antiochova útlaku? Taková praxe by nebyla příliš odlišná od praxe historické církve, která hledala oporu a vysvětlení aktuální situace právě ve futuristické apokalyptické literatuře. Nejsme snad i my fascinováni knihou Zjevení jako čímsi hluboce aktuálním, jakkoli se nesnažíme vypočítat datum konce světa? Vzhledem k tomu, že apokalyptická literatura si sama žádá kontextualizaci se domníváme, že pisatel ve druhém století př. Kr. aktualizoval původní Danielovo proroctví o budoucím „Opovrženihodném“ v kontextu vznikajícího hnutí odporu ve 2. stol. př. Kr. Tato teorie se nám zdá

pravděpodobnější, než Archerovo řezání proroctví na díl minulý a díl budoucí. Klasickému kritickému pohledu na proroctví vytýkáme, že hledá problémy tam, kde nejsou, neboť Daniel na Antiochově smrti v Palestině netrvá.

Přistoupíme-li na tento výklad Daniele 11, opět se nám proroctví otevírá jako nestatický vztah mezi proroctvím a naplněním. Každé proroctví je vyjádřením Boží vůle, ne časoprostorovým údajem. Proroctví podléhá podmínkám plánu spásy a nediktuje je. Je podmíněné Boží prozřetelností a lidským rozhodnutím. V neposlední řadě musíme pamatovat, že novozákonní naplnění starozákonních proroctví mívá zpravidla těžiště jinde, než v doslovném výkladu. Toto chápání si můžeme vzít na Vánoční bohoslužby, na nichž by starozákonní proroctví a jejich novozákonní výklad měl zaznít ještě neodbytněji, než koledy a zazářit ještě pronikavěji, než řetězy vánočního osvětlení.

1. Archer, *Encyclopedia of Bible Difficulties*, 279
2. Warhust & Tarrer & Hays, „Problems with prophecy“ *Evangelical Faith and the Challenge of Historical Criticism*, 101
3. Flavius, *Válka židovská I*, 38; *Nový biblický slovník*, 33
4. *Nový biblický slovník*, 33; Warhust & Tarrer & Hays, 110; Livius.org, „Antiochus IV Epiphanes“ <<http://www.livius.org/...iphanes.html>>
5. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, 441
6. Pritchard, 444
7. Warhust & Tarrer & Hayes, 107; Longman, *Fictional Akkadian Autobiography*
8. Kenton L. Sparks, *God's Word in Human Words*, 66n
9. Archer, 295–297

<https://selah.diet/biblistika/prisna-kriteria-a-nesplnena-proroctvi/>